

ŠEIMOS IR DARBO SĄVEIKOS IR SUTUOKTINIŲ TARPUSAVIO SANTYKIŲ SĄSAJOS

Dr. Vaida Kalpokienė

Mykolo Romerio universitetas
Socialinių technologijų fakultetas
Psichologijos institutas
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius, Lietuva
Telefonas (8 5) 271 4716
Elektroninis paštas kalpokienevaida@gmail.com

Lina Kazlauskienė

Sutrikusio intelekto žmonių globos bendrija
„Vilniaus Viltis“
Projekto „Suteik man viltį“ psichologė
Vytenio g. 37, Lt-03207 Vilnius, Lietuva
Telefonas (8 5) 233 4705
VĮ Pagalbos paaugliams iniciatyva (PPI) psichologė
Varšuvos g. 4, Lt-02103 Vilnius, Lietuva
Telefonas (8 5) 279 1018
Elektroninis paštas linai.kazlauskienei@gmail.com

*Pateikta 2014 m. sausio 21 d.
Parengta spausdinti 2014 m. kovo 25 d.*

doi:10.13165/SD-14-13-1-08

Anotacija

Nors Lietuvoje dar nemažai vyrų pasisako už tradicinį šeimos modelį (cit. pgl. Jančaitytė, 2006), tačiau visuomenėje vyksta dideli pokyčiai. Šiais laikais dažnoje šeimoje abu sutuoktiniai dirba, siekia karjeros ir tuo pačiu metu augina vaikus, o tai sukelia nemažai problemų. Svarbu pabrėžti, jog tai, kas vyksta namuose ar darbe, nelieka „už durų“, o yra pernešama į namus ar į darbą, tai kenkia ne tik pareižų, darbų atlikimui, bet ir santykiams šeimoje ar su kolegomis darbe. Todėl šiame straipsnyje aptariami teigiami ir neigiami padariniai, kylantys derinant

šeimos ir darbo sritis, jų įtaka sutuoktinių tarpusavio santykiams. Tyrimo **objektas** – šeimos ir darbo sąveikos bei šių sąveikų sąsajos su sutuoktinių tarpusavio santykiais. Šio tyrimo **tikslas** – ištirti šeimos ir darbo sąveikas ir sutuoktinių tarpusavio santykių sąsajas. Tyrime dalyvavo 120 tiriamųjų – dirbantys sutuoktiniai, turintys arba neturintys vaikų. Tyrimo metu buvo pateikta Darbo ir namų sąveikos klausimynas (SWING), Multidimensinis santykių klausimynas (MRQ) bei demografinių duomenų anketa. Tyrimo rezultatai rodo, jog nepaisant vaikų buvimo ar jų nebuvimo šeimoje sutuoktiniai patiria sunkumų, derindami šeimos ir darbo sritis, o išskylantys sunkumai daro neigiamą poveikį jų tarpusavio santykiams.

Reikšminiai žodžiai: šeimos ir darbo sąveikos, sutuoktinių tarpusavio santykiai.

Įvadas

Šiais laikais sutuoktiniai šeimoje dažniausiai yra laikomi lygiaverčiais partneriais – abu dirba, tuo pačiu metu augina vaikus. Tačiau derinant šeimos ir darbo įsipareigojimus gali kilti įvairių sunkumų. Moksliniai tyrimai atskleidžia, kad šeimos ir darbo sritys labai susipynusios ir daro viena kitai poveikį. Tai dvi mikrosistemos, kurios tarpusavyje sąveikauja ir viena kitą veikia: spaudimas darbe, išsekimas, darbo ir namų sąveika sukuria „spirale“, kur veikiantys veiksniai turi įtakos vieni kitiems (Voydanoff, 2004). Dėl to susipina darbo ir namų veiklos, atliekami vaidmenys. Dažnai iš darbo rūpesčius parsinešame į namus arba ant kolegų išlėjame savo dirglių nuotaiką, kurios priežastis – bloga padėtis namuose. Kaip teigė Pomsas ir kt. (2009), tarp pasitenkinimo darbu ir šeimos gerove yra ryšis, kuris yra labai paveikiamas konfliktų. Ypatingai pažeidžiama konfliktų yra šeima (Bass ir kt., 2003), kurią veikia darbe vykstantys konfliktai, nesutarimai, kylantis stresas. Vieni tyrėjai teigia, kad konfliktai kyla ne dėl lyties skirtumų, bet dėl vaidmenų atlikimo skirtumų (Kinnunen ir kt., 2010), tačiau kiti autoriai nurodo, kad moterys susiduria su didesniais sunkumais nei vyrai. Sutuoktinių tarpusavio santykiai pablogėja tuomet, kai moterys turi derinti šeimą ir darbą, auginti vaikus, neretai vaikų skaičius šeimoje, jų amžius turi įtakos moterims ir jų karjerai (Stahli ir kt., 2009), viršvalandžiams (Schober, 2008). Kai vyrai ir moterys prisiima per daug vaidmenų, tarp jų dažnai kyla konfliktų (Marshall, Barnett, 1993).

Tačiau kartais šeimos ir darbo derinimas suteikia teigiamų pasekmių: įgyta darbe patirtis gali būti naudinga namuose, o namuose atliekamos pareigos praversti darbe (Hanson, 2006, Haar, 2007). Kaip teigė Grzywaczas ir Butleris (2005), pozityvi darbo ir šeimos sąveika didina pasitenkinimą santykiais su sutuoktiniu bei vaikais, didina pasitenkinimą darbu. Norint išvengti konflikto tarp šeimos ir darbo, reikia nemažai pastangų ir noro iš abiejų sutuoktinių, reikia stengtis balansuoti tarp šių dviejų sferų ir sugebėti panaudoti savo žinias, sugebėjimus abiejose srityse (Rupert ir kt., 2012). Svarbiausia, kad sutuoktiniai, partneriai suteiktų vienas kitam pagalbą: pasiskirstytų namų ruošos darbus, pasidalintų atsakomybę prižiūradami vaikus ir kita (Kempton-Doane, 2008; Grzywacz, Marks, 2000). Taip būtų išvengiama konfliktų, kurie kyla dėl šeimos ir darbo įsipareigojimų tarpusavio derinimo (šiam straipsnyje sąvokos „neigiama sąveika“ ir „konfliktas“ bus vartojami kaip sinonimai). Guertsas su kolegomis (2005) šeimos ir darbo ir darbo ir šeimos vaidmenų sąveiką apibrėžė dviejų sričių susipynimu, kai gali pasireikšti teigiama arba neigiama sąveika. Teigiamos sąveikos metu namuose ar darbe vyraujančios teigiamos emocijos skatina geresnę funkcijų atlikimą, geresnius santykius darbe / namuose. Neigiamos sąveikos metu namuose ar darbe atsirandančios neigiamos emocijos trukdo tinkamai atlikti tiesiogines funkcijas darbe / namuose, daro neigiamą įtaką santykiams.

Taigi iš Guertso su kolegomis (2005) pateikto apibrėžimo matyti, kad darbo ir šeimos sritys labai susipynusios ir turi tiesioginės įtakos viena kitai.

Svarbu pabrėžti, jog neretai kylantys darbo ir šeimos derinimo sunkumai paliečia ir sutuoktinių tarpusavio santykius, gali sukelti poros santuokinę krizę (Voydanoff, 2000). Nustatyta, kad stresui, kurį sukeldavo darbo ir šeimos konfliktas, ypač jautrios moterys: pablogėdavo jų intymus gyvenimas, moterims būdavo sunkiau deramai atlikti įsipareigojimus namuose (Čudina-Obradović, 2009; Bakker ir kt., 2008). Dėl darbo ir šeimos konflikto vyrų patiriamas stresas, neigiamos emocijos taip pat turėjo įtakos suprastėjusiems santykiams su antrąja puse, pasitenkinimui santuoka (Jekielek, 2003). Nemažai veiksnių (darbo grafikas, einamos pareigos, atsakomybė ir kt.) gali sukelti konfliktus derinant šeimos ir darbo įsipareigojimus, kita vertus, yra žinoma, kad didelę įtaką daro ir vaikų amžius bei jų skaičius šeimoje (Grzywacz, 2000; Shannon, 2006): turintys vaikų darbuotojai daug dažniau patiria konfliktų darbe nei darbuotojai, neturintys vaikų ar kurių vaikai yra mažai priklausomi nuo tėvų. Dirbantys tėvai dažnai kenčia nuo streso, kurį sukelia atliekamos įvairios pareigos darbe ir namuose. Vis dėlto darbe patiriamą stresą įveikti sunkiau negu stresą, patiriamą namuose (Stoeva ir kt., 2002).

Šeimos ir darbo derinimas – aktuali tema kiekvienai sutuoktinių ar partnerių porai, ypač auginančiai vaikais. Todėl šiame straipsnyje daugiausia dėmesio skiriama šeimos ir darbo sąveikai bei jos sąsajoms su sutuoktinių tarpusavio santykiais.

Išanalizavus turimą literatūrą, galima suformuluoti moksline **problema**: koks yra darbo ir šeimos teigiamų ir neigiamų sąveikų ryšys su sutuoktinių tarpusavio santykiais? Ar vaikų auginimas yra svarbus derinant šeimos ir darbo sritis bei palaikant sutuoktinių tarpusavio santykius? Kaip tarpusavyje suderinti šeimos ir darbo sritis, nepažeidžiant sutuoktinių tarpusavio santykių?

Šio tyrimo **objektas** – šeimos ir darbo sąveikos bei šių sąveikų sąsajos su sutuoktinių tarpusavio santykiais. Tyrimo **tikslas** – analizuoti šeimos ir darbo sąveikų sąsajas su sutuoktinių tarpusavio santykiais.

Tyrimo metodika

Tiriamieji. Tyrime dalyvavo Vilniaus miesto gyventojai. Tiriamieji turėjo atitikti šiuos kriterijus: dirbantys sutuoktiniai, turintys arba neturintys vaikų. Tyrime dalyvavo 120 tiriamųjų: 60 vyrų, iš kurių 30 auginia vaikus, o kiti 30 – neauginia vaikų, ir 60 moterų, iš kurių 30 auginia vaikus, o likusios – neauginia vaikų. Tiriamieji buvo atrinkti patogioju atrankos būdu. Buvo kreiptasi į bendradarbius, organizacijas (pvz., Daugiavaikių šeimų asociaciją). Tiriamųjų amžius svyravo nuo 20 iki 60 metų. Tyrimo dalyviai valstybinėse įmonėse ir privačiame sektoriuje užėmė pareigas nuo vadovo posto iki laisvai samdomo darbuotojo; jų darbo laikas – visa darbo diena, pusė darbo dienos, darbas slenkančiu grafiku, neapibrėžtas darbo laikas. Daugiausiai šeimų – dvidešimt penkios – auginu po vieną vaiką, po du vaikus auginu 19 šeimų, šešiolika šeimų auginu 3 ar daugiau vaikų (26,7 proc.). Vaikų amžius svyravo nuo vienerių metų iki paauglystės (16-kos ir vyresni). Tyrimas atliktas, laikantis profesinės etikos principų: tiriamieji buvo supažindinti su tyrimo tikslais, taikomomis metodikomis, buvo užtikrintas tiriamųjų konfidencialumas bei, tiriamojo pageidavimu, pateikti galutiniai tyrimo rezultatai.

Metodikos. Darbo ir namų sąveikos klausimynas (The Survey Work-home Interaction – Nijmegen, SWING; Geurts ir kt., 2005). Klausimynas susideda iš 22 teiginių, skirtų nustatyti šeimos ir darbo sąveiką ir sudarančių keturias subskales: negatyvi darbo ir šeimos sąveika, pozityvi darbo ir šeimos sąveika, negatyvi šeimos ir darbo sąveika, pozityvi šeimos ir darbo

sąveika. Teiginiai vertinami skalėje nuo 1 („niekada“) iki 4 („visada“). Šiame tyrime nustatytas klausimyno subskalių patikimumas svyruoja nuo 0,79 iki 0,86. *Multidimensinis santykių klausimynas (Multidimensional relationship Questionnaire, MRQ; Snell, 1997)*. Klausimyną sudaro 12 subskalių: pagarba santykiams, įnikimo į santykius skalė, vidinio kontrolės lokuso skalė, santykių suvokimas, motyvacijos skalė, neigiamų emocijų skalė, santykių atkaklumas, depresiškumas dėl artimų santykių, išorinio kontrolės lokuso skalė, santykių demonstravimo skalė, tarpusavio santykių baimė, pasitenkinimo skalė. Teiginiai vertinami skalėje nuo „visiškai man netinka“ iki „labai man tinka“. Šiame tyrime nustatytas klausimyno subskalių patikimumas yra nuo 0,71 iki 0,92. Leidimai naudoti metodikas tyrimo tikslais gauti iš abiejų metodikų autorių. Klausimynai išversti taikant dvigubo metodo principą: iš anglų kalbos į lietuvių kalbą, o tada atliktas atgalinis vertinimas iš lietuvių į anglų kalbą. *Demografinių duomenų anketa*. Anketa buvo sudaryta šio darbo autorių. Anketoje pateikti uždari ir atviri klausimai apie tiriamųjų amžių, lytį, darbo pobūdį, vaikų skaičių šeimoje, jaučiamą nuovargį grįžus namo po darbo ir kt. Anketa anoniminė, gauta informacija neleido identifikuoti konkrečių tiriamųjų tapatybės.

Tyrimo rezultatai

Siekiant atskleisti galimas sąsajas tarp šeimos ir darbo sąveikų ir sutuoktinių tarpusavio santykių šeimose, auginančiose vaikus ir jų neauginančiose, buvo naudojamas Spirmeno ranginės koreliacijos koeficientas.

1 lentelė. *Sutuoktinių, auginančių vaikus, tarpusavio santykių sąsajos su šeimos ir darbo sąveika*

Table 1. *Relationship link between the work-family interface of married couples with children*

Tarpusavio santykiai	Lytis	Darbo ir šeimos neigiama sąveika		Darbo ir šeimos teigiama sąveika		Šeimos ir darbo neigiama sąveika		Šeimos ir darbo teigiama sąveika	
		rho	p	rho	P	rho	p	rho	p
Pagarba santykiams	vyrai	-,306	,100	,437**	,016	-,084	,661	,320	,084
	moterys	-,396**	,045	,237	,208	-,274	,143	,044	,818
Vidinė kontrolė	vyrai	-,124	,514	,389**	,033	,408**	,025	,395**	,031
	moterys	-,124	,514	-,014	,942	,268	,153	,486***	,006
Santykių suvokimas	vyrai	-,230	,222	,362**	,050	,163	,390	,387**	,034
	moterys	-,431**	,017	-,227	,229	,122	,522	,056	,767
Motyvacija	vyrai	-,524***	,003	,447**	,013	-,178	,346	,392**	,032
	moterys	-,357**	,053	-,008	,946	-,241	,200	,052	,783
Neigiamos emocijos	vyrai	,462***	,010	-,246	,190	,505***	,004	-,217	,250
	moterys	,308	,098	-,315	,090	,360**	,050	-,209	,267
Depresiškumas	vyrai	,394**	,031	-,178	,348	,537***	,002	-,270	,149
	moterys	,195	,302	-,168	,373	,283	,129	-,286	,125

Išorinė kontrolė	vyrai	,342	,065	-,052	,786	,382**	,037	-,018	,925
	moterys	,248	,186	,277	,139	,504***	,004	,308	,098
Santykių demonstravimas	vyrai	-,001	,997	-,115	,543	,352**	,057	-,016	,932
	moterys	,052	,786	-,264	,159	,419**	,021	-,240	,201
Pasitenkinimas	vyrai	-,329	,079	,439**	,015	-,405**	,027	,273	,144
	moterys	-,315	,090	,277	,138	-,213	,259	,325	,080

Pastaba: *** - kai $p < 0,01$; ** - kai $p < 0,05$.

Tyrimo rezultatai rodo, kad tarp šeimos ir darbo vaidmenų sąveikos ir situoktinių, auginančių vaikus, tarpusavio santykių ypatumų yra tam tikras ryšys. Patys aktualiausi tyrimo rezultatai rodo, kad tiek vyrų ($r = -,524$), tiek moterų ($r = -,357$) motyvacija neigiamai susijusi su darbo ir šeimos neigiama sąveika. Vyrų ($r = ,382$) ir moterų ($r = ,504$) išorinė kontrolė bei santykių demonstravimas vyrų ($r = ,352$) ir moterų ($r = ,419$) teigiamai susiję su šeimos ir darbo neigiama sąveika. Reikia pabrėžti, jog vyrų patiriamos neigiamos emocijos ($r = ,505$), depresiškumas ($r = ,537$) statistiškai reikšmingai susijęs su šeimos ir darbo neigiama sąveika. Vyrų vidinė kontrolė ($r = ,395$) bei moterų vidinė kontrolė ($r = ,486$) statistiškai reikšmingai susijusi su teigiama šeimos ir darbo sąveika.

2 lentelė. *Sutuoktinių, neturinčių vaikų, tarpusavio santykių sąsajos su šeimos ir darbo sąveika*

Table 2. *Relationship link between the work-family interface of married couples without children*

Tarpusavio santykiai	Lytis	Darbo ir šeimos neigiama sąveika		Darbo ir šeimos teigiama sąveika		Šeimos ir darbo neigiama sąveika		Šeimos ir darbo teigiama sąveika	
		rho	p	rho	p	rho	p	rho	p
Vidinė kontrolė	vyrai	-,401**	,028	,094	,619	,009	,960	,207	,273
	moterys	,051	,787	,069	,719	-,141	,458	,351*	,057
Motyvacija	vyrai	-,226	,229	,318	,087	-,133	,483	,366**	,047
	moterys	,119	,531	,184	,331	-,330	,075	,330	,075
Neigiamos emocijos	vyrai	,385**	,036	-,077	,684	,176	,353	-,167	,378
	moterys	,309	,097	,148	,434	,522***	,003	,000	,100
Santykių atkaklumas	vyrai	-,437**	,016	,446**	,013	-,125	,510	,473***	,008
	moterys	,035	,855	,062	,743	-,315	,090	,227	,227
Depresiškumas	vyrai	,288	,122	,054	,778	,241	,200	-,152	,423
	moterys	,217	,250	,048	,801	,557***	,001	,015	,937
Išorinė kontrolė	vyrai	,259	,166	,311	,095	,484***	,007	,231	,220
	moterys	-,034	,860	,246	,190	,207	,273	,224	,235
Pasitenkini-mas	vyrai	-,471***	,009	,088	,643	-,152	,423	,294	,115
	moterys	-,107	,572	-,120	,528	-,277	,139	-,015	,936

Pastaba: *** - kai $p < 0,01$; ** - kai $p < 0,05$.

Lentelėje matome, kad tarp šeimos ir darbo sąveikos ir sutuoktinių, neturinčių vaikų, tarpusavio santykių ypatumų yra tam tikras ryšys. Moterų patiriamos neigiamos emocijos ($r = ,522$) bei depresiškumas ($r = ,557$) susijęs su šeimos ir darbo neigiama sąveika. Vyrų santykių atkaklumas statistiškai reikšmingai susijęs su teigiama darbo ir šeimos ($r = ,446$) ir šeimos ir darbo ($r = ,473$) sąveika. Vyrų išorinė kontrolė ($r = ,484$) statistiškai reikšmingai susijusi su šeimos ir darbo neigiama sąveika, o pasitenkinimas ($r = -,471$) neigiamai susijęs su darbo ir šeimos neigiama sąveika.

Rezultatų aptarimas

Gauti tyrimo rezultatai patvirtino, jog, nepriklausomai nuo vaikų turėjimo ar neturėjimo, sutuoktinių tarpusavio santykiai yra susiję su teigiama ir neigiama darbo ir šeimos tarpusavio sąveika. Sutuoktiniams, kurie augina vaikus, darbe kylantys sunkumai, įtampa ar nesutarimai su vadovu, kolegomis, atsiliepėdavo jų elgesiui grįžus namo. Tai nurodo ir kiti autoriai (Kinnunen ir kt., 2010; Bakker ir kt., 2008; Remus ir kt., 2007). Šio tyrimo rezultatai taip pat atskleidė svarbų ryšį tarp darbo ir šeimos neigiamos sąveikos ir sutuoktinių tarpusavio santykių. Esant darbo ir šeimos konfliktui sumažėja vyrų, kurie augina vaikus, santykių suvokimas, patiriama daugiau neigiamų emocijų, padidėja depresiškumas; abiem sutuoktiniams pasireiškia sumažėjusi motyvacija kurti ir puoselėti tarpusavio santykius. Tai patvirtina Jekieleko (2003) teiginį, jog dėl darbo ir šeimos konflikto vyrų patiriamas stresas, neigiamos emocijos taip pat turėjo įtakos suprastėjusiems santykiams su antrąja puse, pasitenkinimui santuoka. Tuo tarpu moterų patiriamas stresas darbe didino darbo ir šeimos neigiamą sąveiką, o kartu trukdydavo atlikti pareigas namuose (Čudina-Obradovič su kolegomis, 2009), pablogėdavo intymus ir santuokinis gyvenimas (Bakker, 2008). Šiame tyrime nustatyta, kad vyrų, kurie neaugina vaikų, sumažėja vidinė kontrolė, santykių atkaklumas, pasitenkinimas santuoka, patiriama daugiau neigiamų emocijų. Esant teigiamai darbo ir šeimos sąveikai, didėja ir neauginančių vaikų vyrų santykių atkaklumas, o vyrų, kurie augina vaikus, padidėja pagarba santykiams, motyvacija bei pasitenkinimas santuoka. Galime kelti prielaidą, kad konfliktai tarp darbo ir šeimos labiau paveikia vyrus. Vyrai, kurie patiria sunkumų darbe, savo neigiamas emocijas parsineša į namus, o tai tiesiogiai paveikia jų santykius su sutuoktine / partnere ir / ar vaikais. Svarbu pabrėžti, jog su darbe patiriamu stresu yra sunkiau susitvarkyti nei su patiriamu namie (Stoeva ir kt., 2002).

Nustatyta svarbių sąsajų tarp šeimos ir darbo sąveikos ir sutuoktinių tarpusavio santykių. Esant šeimos ir darbo konfliktui, abiem sutuoktiniams, kurie augina vaikus, pasireiškia padidėjusi išorinė kontrolė, santykių demonstravimas bei neigiamos emocijos. Tai rodo, jog partneriai dažnai linkę ne patys spręsti savo problemas, o apkalinti išorines aplinkybes, siekia aplinkiniams visada atrodyti pavyzdine šeima. Tai gali rodyti jų bejėgiškumą, prastą savijautą bei negalėjimą kontroliuoti šeimoje vykstančių procesų. Vyrams dar pasireiškia ir depresiškumas. Šie tyrimo rezultatai patvirtina kitų autorių teiginį, jog kai vyras ir moteris prisiima per daug vaidmenų, tarp jų dažnai kyla konfliktų (Marshall, Barnett, 1993). Tai yra sutuoktiniai, turintys vaikų, atlieka daugiau socialinių vaidmenų – tėvų, darbuotojų, sutuoktinių. Ir neretai konfliktas, patiriamas atliekant darbuotojo vaidmenį, sukelia konfliktą atliekant tėvo, sutuoktinio funkcijas (Stoeva ir kt., 2002). Kaip teigė Shannonas (2006), vaikų amžius, vaikų skaičius šeimoje, darbo grafikas gali turėti įtakos atsirasti neigiamai šeimos ir darbo vaidmenų sąveikai. Tuo tarpu sutuoktiniai, kurie neaugina vaikų, yra mažiau paveikiami šeimos ir darbo konflikto: didėjant šeimos ir darbo konfliktui, vyrų išorinė kontrolė stiprėja, moterims pasireiškia di-

desnis depresiškumas, neigiamos emocijos. Esant teigiamai šeimos ir darbo sąveikai, vyrams padidėja santykių atkaklumas, t. y. siekis gerinti ne tik tarpusavio santykius, bet ir tenkinti savo asmeninius poreikius šeimoje. Pasakytina, jog nenustatyta statistiškai reikšmingo ryšio tarp šių skalių vyrų, auginančių vaikus, grupėje, todėl galime daryti prielaidą, kad auginantys vaikus vyrai daugiau rūpinasi ne tiek savo pačių asmeniniais poreikiais, kiek visos šeimos poreikiais. Šią prielaidą gali patvirtinti ir kitos reikšmingos tarpusavio sąsajos: auginantiesiems vaikus vyrams beveik visose tarpusavio sąveikose tarp šeimos ir darbo sričių pasireiškė padidėjusi vidinė kontrolė, o esant labiau išreikštai teigiamai šeimos ir darbo sąveikai, atsiranda didesnis santykių suvokimas, motyvacija kurti ir puoselėti santykius su šeima. Tai patvirtina prielaidą apie vyrų prisiimtą didesnę atsakomybę už santykius su sutuoktine ir vaikais.

Remiantis gautais rezultatais, galima daryti prielaidą, kad vaikų auginimas yra tik vienas iš veiksnių, prisidedančių prie neigiamų darbo ir šeimos sąveikų. Stresas darbe, per dideli reikalavimai darbe, konfliktai, viršvalandžiai taip pat labai svarbūs atsirandančioms neigiamoms sąveikoms tarp šeimos ir darbo (Jekielek, 2003; Shannon, 2006; Bakker ir kt., 2008; Remus ir kt. 2007), o tai labai atsiliepia sutuoktinių santykiams: mažėja noras aiškintis išylančius konfliktus, tarpusavio santykius, sumažėja atsakomybė vieno kitam. Svarbu atkreipti dėmesį, jog daugiausiai statistiškai reikšmingų korelacijų nustatyta vyrų grupėje, nepriklausomai nuo to, ar jie augina vaikus. Tai skatina kelti klausimą, ar vyrai labiau nei moterys yra paveikiami neigiamos darbo ir šeimos tarpusavio sąveikos, kokie veiksniai galėtų turėti įtakos tokių neigiamų sąveikų didėjimui ir jų poveikiui vyrų tarpusavio santykiams, psichologinei gerovei.

Apibendrinant galima sakyti, kad šeimose, kuriose auginami vaikai, abu sutuoktiniai labiausiai yra paveikiami neigiamos šeimos ir darbo tarpusavio sąveikos. Esant šeimos ir darbo konfliktui išryškėja vyrų ir moterų padidėjęs santykių demonstravimas ir išorinė kontrolė, neigiamos emocijos. Šeimose, kuriose neauginami vaikai, tarpusavio santykiai yra mažiau paveikiami šeimos ir darbo tarpusavio sąveikos, išryškėja didesni skirtumai tarp vyrų ir moterų. Esant šeimos ir darbo konfliktui labiau pasireiškia moterų depresiškumas, neigiamos emocijos, o esant darbo ir šeimos konfliktui sumažėja vyrų pasitenkinimas santuoka, vidinė kontrolė bei santykių atkaklumas. Tuo tarpu šeimose, kuriose auginami vaikai, esant darbo ir šeimos konfliktui, pasireiškia abiejų sutuoktinių motyvacijos sumažėjimas.

Siekis derinti darbo ir šeimos sritis yra nelengva užduotis tiek vyrams, tiek moterims. Todėl labai svarbu, kad darbovietėse būtų ir toliau kuriama bei plėtojama šeimai palanki aplinka, sudaromos galimybės dirbti lanksčiu grafiku, esant poreikiui, dirbti namuose. Sumažėjus įtampai darbe, sumažės patiriamas streso, nuovargio ir namuose, o kartu sumažės sutuoktinių tarpusavio konfliktų bei nesutarimų. Gauti tyrimo rezultatai ir atlikta analizė skatina toliau diskutuoti apie sudėtingas problemas, kylančias derinant šeimą ir darbą, ypač iškeliant lyčių skirtumų aspektą. Tolesni tyrimai padėtų geriau suprasti, kokie darbo aplinkos veiksniai veikia vyrų ir moterų tarpusavio santykius šeimoje, dalyvavimą socialinėje veikloje, santykius su vaikais. Daug informacijos galėtų suteikti tyrimai, analizuojantys darbo ir šeimos sąveikos poveikį sutuoktinių poros tarpusavio santykių dinamikai, pokyčiams, priimamiems sprendimams.

Išvados

1. Tyrimo rezultatų analizė parodė, kad šeimos ir darbo sąveika yra susijusi su sutuoktinių tarpusavio santykiais, be to, vaikų auginimas yra svarbus derinant šeimą ir darbą bei palaiškiant sutuoktinių tarpusavio santykius. Nustatyta, kad visi tyrimo dalyvavę sutuoktiniai patiria

sunkumų derindami šeimos ir darbo sritis tarpusavyje, o išskylantys sunkumai yra susiję su sutuoktinių tarpusavio santykiais.

2. Sutuoktiniai, auginantys vaikus, yra labiau pažeidžiami neigiamos šeimos ir darbo sąveikos: abiem sutuoktiniams pasireiškia padidėjusi išorinė kontrolė, santykių demonstravimas bei neigiamos emocijos. Tuo tarpu vyrų ir moterų, neturinčių vaikų, šeimos ir darbo bei darbo ir šeimos sąveikos yra nevienodai susijusios su jų tarpusavio santykiais. Didėjant šeimos ir darbo konfliktui, labiau pasireiškia moterų depresiškumas, neigiamos emocijos. Vyrams patiriant didesnę darbo ir šeimos konfliktą, mažėja vyrų pasitenkinimas santuoka, vidinė kontrolė ir atkaklumas šeiminiuose santykiuose. Tyrimo rezultatai skatina kelti klausimus apie lyčių skirtumus derinant šeimos ir darbo sritis bei palaikant sutuoktinių tarpusavio santykius.

Literatūra

- Bakker, A. B.; Demerouti, E.; Dollard, M. F. How Job Demands Affect Partners' Experience of Exhaustion: Integrating Work-Family Conflict and Crossover Theory. *Journal of Applied Psychology*. 2008, 93 (4): 901–911.
- Bass, B. L.; Grzywacz, J. G. Work, Family, and Mental Health: Testing Different Models of Work-Family Fit. *Journal of Marriage and Family*. 2003, 65: 248–262.
- Čudina-Obradovic, M.; Obradovic, J. Work Related Stressors of Work Family Conflict and Stress Crossover on Marriage Quality. *Social Research Journal for General Social Issues*. 2009, 3: 437–460.
- Grzywacz, J. G. Work-Family Spillover and Health During Midlife: Is Managing Conflict Everything? *American Journal of Health Promotion*. 2000, 14(4): 236–243.
- Grzywacz, J. G.; Butler, A. B. The Impact of Job Characteristics on Work-to-Family Facilitation: Testing a Theory and Distinguishing a Construct. *Journal of Occupational Health Psychology*. 2005, 10 (2): 97–109.
- Grzywacz, J. G.; Marks, N. F. Reconceptualizing the Work-Family Interface: An Ecological Perspective on the Correlates of Positive and Negative Spillover Between Work and Family. *Journal of Occupational Health Psychology*. 2000, 5 (1): 111–126.
- Guerts, S.; Taris, T.; Moster, K.; Marais, C. The Psychometric Properties of a Translated Version of the Survey Work-Home Interaction – Nijmegen (SWING) instrument. *South African Journal of Psychology*. 2005, 39 (2): 202–219.
- Haar, J. M.; Bardeel, A. Work-family Positive Spillover Predicting Outcomes: a Study of Australia Employees. *Inaugural Work-Life Research Workshop Australian Centre for Research in Employment and Work (ACREW)*. 2007, 3 (December): 1–23.
- Hanson, G. C.; Hammer, L. B.; Colton, C. L. Development and Validation of a Multidimensional Scale of Perceived Work-Family Positive Spillover. *Journal of Occupational Health Psychology*. 2006, 11 (3): 249–265.
- Jančaitytė, R. Palankios šeimai politikos įgyvendinimas Lietuvoje: problemos ir galimybės. *Socialinis darbas*. 2006, 5(1): 1–8.
- Jekielek, S. M. Non-standard Work Hours and the Relationship Quality of Dual-Earner Parents. Dissertation. *Presented in Partial Fulfillment of the Requirements for the degree Doctor of Philosophy in the Graduate School of The Ohio State University*, 2003.
- Kempton-Doane, G. Family Resources as Predictors of Positive Family-to-Work Spillover. A Thesis Submitted to the College of Graduate Studies and Research In Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree of Masters of Education in School and Counselling Psychology Department of Education Psychology and Special

- Education University of Saskatchewan Saskatoon, Canada*, 2008 [žiūrėta 2013-01-24]. <http://www.collectionscanada.gc.ca/thesescanada/027007-3000-e.html>.
- Kinnunen, U.; Feldt, T.; Mauno, S.; Rantane, J. Interface between work and family: A longitudinal individual and crossover perspective. *Journal of Occupational and Organizational Psychology*. 2010, 83: 119–137.
- Kinnunen, U.; Feldt, T.; Mauno, S.; Rantanen, J. Interface between work and family: A longitudinal individual and crossover perspective. *Journal of Occupational and Organizational Psychology*. 2010, 83: 119–137.
- Marshall, N. L.; Barnett, R. C. Work-Family Strains and Gains Among Two-Earner Couples. *Journal of Community Psychology*. 1993, 21 (January): 64-78 [žiūrėta 11-09-20]. <http://www.brandeis.edu/barnett/docs/3674.pdf>.
- Poms, L. W.; Botsford, W. E.; Kaplan, S. A.; Buffardi, L. C.; O'Brien, A. S. The Economic Impact of Work and Family Issues: Child Care Satisfaction and Financial Considerations of Employed Mothers. *Journal of Occupational Health Psychology*. 2009, 14 (4): 402–413 [žiūrėta 09-12-02]. <http://web.ebscohost.com/ehost/pdf>.
- Remus, I.; Schwind, K. M.; Wagner, D. T.; Johnson, M. D.; DeRue, D. S.; Ilgen, D. R. When Can Employees Have a Family Life? The Effects of Daily Workload and Affect on Work-Family Conflict and Social Behaviors at Home. *Journal of Applied Psychology*. 2007, 92 (5): 1368–1379.
- Rupert, P. A.; Stevanovic, P.; Hartman, E. R. T.; Bryant, F. B.; Miller, A. Predicting Work-Family Conflict and Life Satisfaction Among Professional Psychologists. *Professional Psychology: Research and Practice*. 2012, (February 20): 1–9.
- Schober, P. Relationship quality with preschool children: How paid and domestic work matter to her, him, and them. *London School of Economics and Political Science. Paper to be presented at the European Population Conference*. 2008, 9-12 July, Barcelona, Spain.
- Shannon, L. M. The Effectiveness of Flextime in Reducing Time-based Work-family Conflict in Dual-Earner Families. *Master of Science. Department of Family Social Sciences. University of Manitoba, Winnipeg*, 2006 [žiūrėta 2013-01-24]. <http://www.collectionscanada.gc.ca/thesescanada/027007-3000-e.html>.
- Snell, W. E.; Schicke, M.; Arbeiter, T. The Multidimensional Relationship Questionnaire: Psychological Dispositions Associated with Intimate Relations. In W. E. Snell, Jr. (Ed.). *New directions in the psychology of intimate relations: Research and theory*. Cape Girardeau, MO: Snell Publications, 1997 [žiūrėta 2012-01-11]. <http://cstl-cla.semo.edu/snell/books/intimate/intimate.htm>.
- Stahli, M. E.; Goff, J.; Levy, R.; Widmer, E. Wishes or Constraints? Mothers' Labour Force Participation and its Motivation in Switzerland. *European Sociological Review*. 2009, 25 (3): 333–348 [žiūrėta 10-01-15]. <http://esr.oxfordjournals.org>.
- Stoeva, A. Z.; Chiu, R. K.; Greenhaus, J. H. Negative Affectivity, Role Stress, and Work-Family Conflict. *Journal of Vocational Behavior*. 2002, 60: 1–1 [žiūrėta 10-01-15]. <http://www.sciencedirect.com/science>.
- Voydanoff, P. Social Integration, Work-Family Conflict and Facilitation, and Job and Marital Quality. *Journal of Marriage and Family*. 2000, 67: 666–679.
- Voydanoff, P. The Effects of Work Demands and Resources on Work-to-Family Conflict and Facilitation. *Journal of Marriage and Family*. 2004, 66: 398–412.

FAMILY-WORK SPILLOVER AND SPOUSE RELATIONSHIP CONNECTION

Dr. Vaida Kalpokienė

Mykolas Romeris University, Lithuania

Lina Kazlauskienė

Association custody of intellectual disabilities people
“Vilnius Hope”, Initiative of Teenagers Help, Lithuania

Summary

Family-work spillover is important for each pair of spouses and partners, especially when growing children. The aim of the study is to investigate positive and negative interactions of family and work domain and it's connection of spouse relationship.

The subject of the study was 120 men and women living in Vilnius. All participants were married and half of the participants had children. Family and work spillover was measured by the Work-home interaction questionnaire (the SWING), whereas spouse relationship was measured by the Multidimensional Relationship Questionnaire (MRQ) and also using a form of demographics data. The results of the study showed that a family, which has children, experiences a more negative connection between family and work. Also, independently whether the family has children or not, there are some differences in spouse relationship – internal relationship control, depression, relationship consciousness. Moreover, spouses experience a negative family-work spillover, which affects their relationship.

The aim to combine work and family areas is a challenging task for both men and women. That is why it is important that a family-friendly environment is created and developed in a workplace, and that there is a possibility given to employ a flexible schedule of work, or if it is necessary – to work at home. Decrease of stress in a working place could simultaneously reduce a number of conflicts and disagreements at home. The results of the research and analysis encourages further discussions of complex issues arising from the combination of family and work, especially in bringing gender differences perspective. Further research can be directed to understanding what type of work environment factors influences men's and women's relationships in the family in participation in social activities and in relationships with their children.

Keywords: *family-work spillover, spouse relationship.*

Vaida Kalpokienė, socialinių mokslų (psichologija) daktarė, Mykolas Romeris universiteto Socialinių technologijų fakulteto Psichologijos instituto lektorė. Mokslinių tyrimų kryptys: vaikų ir paauglių psichikos sveikata, paauglių asocialus elgesys, santykiai šeimoje.

Vaida Kalpokienė, Doctor of Social Sciences (Psychology), Mykolas Romeris University, Faculty of Social Technologies, Institute of Psychology, lecturer. Research areas: children and teenagers' mental health, teenagers' anti-social behavior, family relationships.

Lina Kazlauskienė, Sutrikusio intelekto žmonių globos bendrijos „Vilniaus Viltis“, projekto „Suteik man viltį“ psichologė, VĮ Pagalbos paaugliams iniciatyva (PPI) psichologė. Mokslinių tyrimų kryptys: vaikų psichologija, vaikų ir tėvų santykiai, šeimos ir darbo derinimo galimybės.

Lina Kazlauskienė, psychologist at association custody of intellectual disabilities people “Vilnius Hope” of the project “Give Me a Hope”, Initiative of teenagers’ help (PPI). Research areas: child psychology, child and parent relationships, opportunities of family – work spillover.